

Särskild arkeologisk utredning i Lanna, Örebro län

Särskild arkeologisk utredning

Sättran 1:21
Hidinge socken
Lekebergs kommun
Örebro län
Närke

Ellinor Larsson

Särskild arkeologisk utredning i Lanna, Örebro län

Särskild arkeologisk utredning

Sättran 1:21
Hidinge socken
Lekebergs kommun
Örebro län
Närke

Ellinor Larsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Kalkstenshäll under gräs, foto taget från sydväst. Foto: Ellinor Larsson.

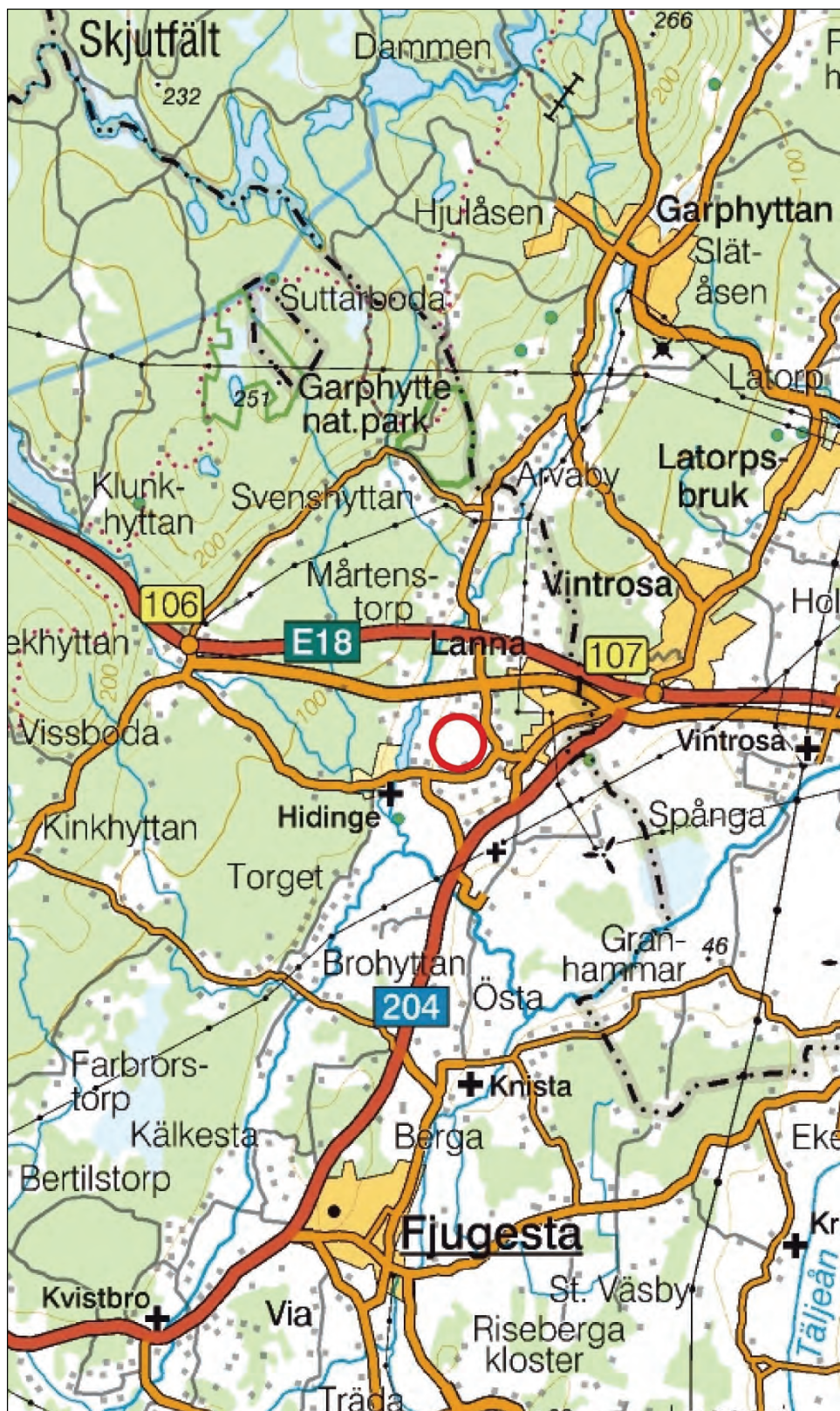
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-299-9

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Målsättning och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Tidigare undersökningar	7
Genomförande	9
Undersökningsresultat.....	10
Tolkning och utvärdering	11
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12
BILAGOR	13
Bilaga 1. Schakttabell.....	13

Figur 1. Utredningsområdets läge markerat med en ring. Utdrag ur digitala Översiktskartan. Skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård genomförde en arkeologisk utredning den 9–10 september 2013 inom fastigheten Sättran 1:21. Utredningen föranleddes av en planerad nybyggnation och omfattade en yta inom en enfamiljsfastighet i västra utkanten av Lanna, Hidinge socken, Lekebergs kommun, Närke. Sammanlagt tretton schakt togs upp inom den cirka 3 000 m² stora ytan. Utredningen visade att ytan bestod av ett tunt matjordslager vilket överlagrade kalkstenshäll över hela ytan. Inga anläggningar eller fynd av arkeologiskt intresse framkom vid utredningen.

Inledning

En särskild arkeologisk utredning utfördes den 9–10 september 2013 inom fastigheten Sättran 1:21 i Lekebergs kommun, Örebro län av Ellinor Larsson för Stiftelsen Kulturmiljövård. Utredningen utfördes med anledning av en planerad nybyggnation av enbostadshus i västra utkanten av Lanna, beläget i ett landskap som innehåller ett flertal fornlämningar (se figur 2).

Utredningsområdet omfattade cirka 3 000 m² och var i det närmaste rektangulärt. Den arkeologiska utredningen omfattade tretton schakt om tillsammans cirka 172,2 m² och genomfördes med en bandburen grävmaskin under goda väderförhållanden.

Bakgrund

Utredningen utfördes då Länsstyrelsen gjort bedömningen att platsens geografiska läge, med ett antal fornlämningar i nära anslutning till utredningsområdet, ger en tydlig indikation om att fler tidigare okända fornlämningar kan förekomma i området. Framförallt förväntades lämningar av förhistoriska boplatser.

Målsättning och metod

Syftet med utredningsgrävningen var att klargöra om fasta fornlämningar som inte är synliga ovan markytan förekommer inom utredningsområdet. Utredningen utfördes genom sökschaktsgrävning inom de arkeologiskt mest fördelaktiga lägena av ytan. Sökschaktsgrävningen genomfördes med en bandburen grävmaskin utrustad med en plan skopa.

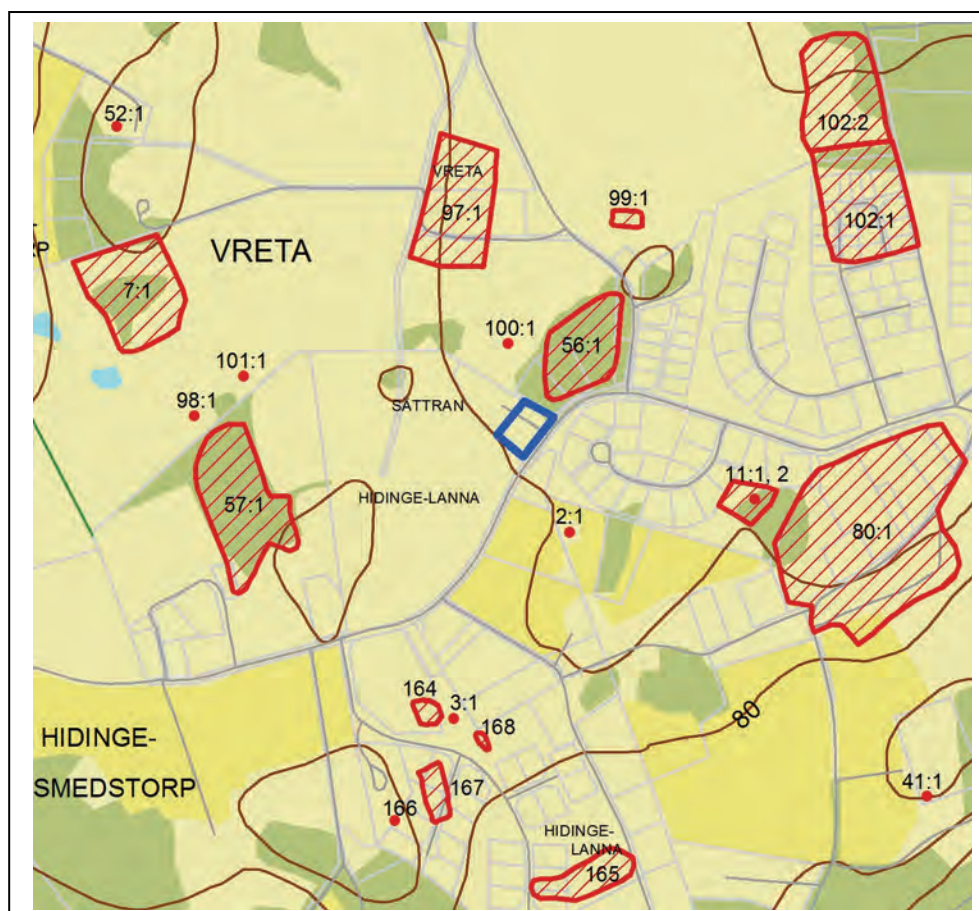
Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger på en något högre liggande ås och består till större delen av en plan yta som i dess västra del sluttar svagt ner åt sydväst.

Utredningsområdet utgörs främst av tomtmark som en del av en enfamiljsfastighet, och är i dess östra del bevuxen av fruktträd och i dess västra del av större lövträd och lägre buskvegetation. Ytan har under senare tid använts som betesmark och har enligt markägaren aldrig plöjts. En grusad väg korsar ytan och leder upp till bostadshuset som är beläget norr om utredningsområdet.

I närområdet finns ett antal fornlämningar, framförallt fossila åkrar (se figur 2). Sju lokaler av fossil åker förekommer inom en radie av 500 meter från utredningsområdet (Hidinge 57:1, 7:1, 52:1, 56:1, 102:1, 102:2 och 11:2). Inom samma radie förekommer även ett antal gravar, vilka främst återfinns söder om utredningsområdet. Gravarna utgörs av stenkammargravar (Hidinge 3:1 och 168) och stensättningar (Hidinge 2:1 och 11:1, bevakningsobjekt). Det finns även flera registrerade förhistoriska boplatser (Hidinge 99:1, 164 [borttagen], 165 och 167), liksom två bytomt/gårdstomt från medeltid/nyare tid (Hidinge 97:1 och 80:1). Övriga fornlämningar inom samma radie omfattar enstaka härdar (Hidinge 98:1, 100:1 och 101:1) samt en hållristningslokal (Hidinge 166, älvkvärnsförekomst).

De närmast liggande fornlämningslokalerna består av fossil åker i form av ett röjningsröseområde (56:1) och en förhistorisk härd som framkom vid utredningsgrävning år 2000 (<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>).

Figur 2. Karta med registrerade fornlämningar i utredningsområdets närhet. Utdrag ur Fastighetskartan och FMIS. Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:10 000.

Tidigare undersökningar

Ett antal undersökningar av varierande art har genomförts i utredningsområdets närhet. År 2010 utförde Arkeologgruppen Örebro en utredningsgrävning inom fastigheten Sälven 1:31, cirka 400 meter söder om utredningsområdet. Fem områden av arkeologiskt intresse identifierades inom den 9 hektar stora ytan, av vilka fyra bedömdes vara fornlämningar. Tre av områdena utgjordes av förhistoriska boplatser med härdar, gropar, stolphål och kulturlager, den fjärde omfattade en nyupptäckt hällkista. Det femte området bestod av en bytomt med fyndmaterial från 1800-tal. Två tidigare kända röjningsrösen och en stenhägnad fanns också inom detta område (Ramström 2010:5). Två av områdena kom att omfattas av en särskild undersökning där två byggnader identifierades, varav den ena daterats till vikingatid, samt spår av järnframställning som har daterats till förromersk järnålder. Dateringarna visade på aktivitet under både förhistorisk (mesolitikum och järnålder) och historisk tid (1500–1600-tal) (Karlenby & Knabe 2011:7, 9, 17ff).

En arkeologisk förundersökning vid den intill utredningsområdet liggande golfbanan i Lanna utfördes 2001, då spår av en romersk järnåldersboplatz framkom och ett antal röjningsrösen undersöktes (Johannessen 2002). Arkeologiska undersökningar år 2005

som utfördes i samband med nydragningen av E18 resulterade i att ett flertal boplatser från stenålder, järnålder och medeltid framkom, liksom röjningsrösesystem från de sistnämnda två perioderna (I Karlenby & Knabe 2012, och däri anförd litteratur). Tidigare undersökningar omfattar hållkistorna Hidinge 2:1, 3:1 och 4:1 som utfördes under tidigt 1900-tal, vid vilka ben och föremål från senneolitikum framkom (Ekman 2003:205, 209ff, 217ff).

Figur 3. Schaktens placering inom utredningsområdet. Skala 1:500.

Genomförande

Tretton schakt upptogs inom utredningsområdet (figur 3). Schakten mätte generellt cirka 2,5×5 meter och uppgick till en total yta av 172,2 m². Detta utgör drygt 5 % av den totala utredningsytan. Sökschakten togs upp med hjälp av en bandburen grävmaskin med en flat skopa som var cirka 1,5 meter bred.

Schakten placerades jämnt över ytan utifrån de mest gynnsamma lägena. Innan schaktningen påbörjades gjordes en okulär besiktning av området för att kunna avgöra schaktens placering eftersom stora delar av området var kraftigt överväxt av buskväxtlighet. Det klargjordes att inga potentiella fornlämningar gick att se ovan markytan under buskagen.

Störningar i ytan utgjordes av en grusväg samt träd och buskväxter. Eftersom rötter från träden stört delar av ytan lades schakten istället där minst rotpåverkan kunde förväntas. Underliggande störning framkom i Schakt 1 i form av en elkabel som löper i nord-sydlig riktning från vägen i söder och in mot bostadshuset i norr. Elkabeln observerades i det första av utredningsschakten eftersom dess sträckning inte innan helt kunnat klargöras, men kom inte till skada. Schaktet avbröts och ett nytt schakt togs upp strax åt väster.

Schakten och dess innehåll dokumenterades genom beskrivning, digital fotografering och inmätning med en GNSS Rover (GPS) och redovisas i Sweref 99 TM. Den skriftliga dokumentation som genomfördes redovisas i denna rapport i tabellform (Bilaga 1). Efter dokumentation lades schakten igen.

Figur 4. Plan kalkstenshäll direkt under matjord i Schakt 10, taget från öster. Foto av Ellinor Larsson.

Figur 5. Schakt 13 med kalkstenshäll i dess östra del och en sopgröp i väster på ytans sydvästsluttning, foto taget från öster. Foto av Ellinor Larsson.

Undersökningsresultat

Den lokala geologin påvisades direkt under matjord/grässvål i alla schakten i utredningsområdet, med generellt jämn, flat kalkstenshäll med enstaka sprickor och med block/stenar som kommit att lossna.

I majoriteten av schakten låg ett tunt lager matjord direkt på den relativt flata kalkstenshällen, på ett djup som varierade mellan 0,10–0,50 meter. Matjorden bestod av fet mylla med få inslag, men med en stor mängd rötter från både träd, buskar och gräs samt en varierande mängd stenar som lossnat från kalkstenshällen. I ett mindre antal schakt förekom en steril ljusbrun grusig silt (undergrund) mellan matjord och kalkstenshällen. Matjordslagrets tjocklek ökade vid sluttningen, där kalkstenshällen låg på ett större djup, och uppgick till 0,80 meter där ytan sluttade mot sydväst.

Inga fynd, anläggningar eller lager av arkeologisk karaktär framkom vid utredningen. I utredningsområdets nordvästra del, på den övre delen av den sydvästra sluttningen, framkom en modern sopgröp som innehöll plast, gummi, tegel och metallskräp. Endast ett mycket litet antal skärvor modern keramik och glas framkom i matjorden.

Inga spår av att utredningsområdet har brukats i förhistorisk tid eller medeltid framkom vid utredningen. Ingen antydning till bebyggelse kunde ses före eller vid schaktning. Sannolikt har denna yta inte omfattat tillräckligt med matjord för att kunnat användas som åker utan istället använts för trädgårdsodling och bete. Den lokala geologin och den tunna jordhorisonten har sannolikt förhindrat stolpurna byggnationer inom ytan. Trots att block från kalkstenshällen framkom i schakten förekom inga stenkonstruktioner och inga spår av brytning påträffades.

Tolkning och utvärdering

Platsens läge och den omkringliggande fornlämningsbilden bidrar till bedömningen om utredningsområdets goda förutsättningar för både grav- och boplatslämningar. Resultatet av utredningsgrävningen visar dock att platsens topografi är ett resultat av en lokal kalkstensformation, i form av en kompakt men delvis sprucken häll. Inga spår efter arkeologisk aktivitet kunde påvisas. Hällen täcktes av endast ett matjordslager förutom i ett fåtal schakt där också ett tunt lager av grusig silt (undergrund) framkom.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

FMIS (Fornminnesinformationssystemet, Riksantikvarieämbetet).
[<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>]

Kartor ur allmänt kartmaterial. ©Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2012/02954.

Litteratur

Ramström, A. 2010. Särskild arkeologisk utredning. Sälven 1:3, Hidinge socken, Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2010:1. Örebro.

Ekman, T. 2003. ”I dessa halfvilda människors grafvar...” I Karlenby, L. (Red): I Mittens rike. Arkeologiska berättelser från Närke. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter no. 50. Stockholm.

Johannessen, A-C. 2002. Rösen och härdar vid Örebro golfklubb – Lanna Närke, Hidinge socken, Vreta 2:2 och Lanna 4:64, RAÄ 7, 99 och 102. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen rapport 2006:21. Örebro.

Karlenby, L & Knabe, E. 2011. Tider av närvaro – tider av frånvaro. Boplatslämningar från stenålder till medeltid i Sälven 1:31, Hidinge socken, Lekebergs kommun, RAÄ 164:1, 165:1 och 167:1. Arkeologgruppen AB rapport 2011:12. Arkeologisk förundersökning och slutundersökning. Örebro.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM13063
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3219-2013, 2013-08-01
<i>Undersökningsperiod:</i>	9–10 september 2013
<i>Exploateringsyta:</i>	3 000 m ²
<i>Personal:</i>	Ellinor Larsson
<i>Belägenhet:</i>	Sättran 1:21, Hidinge socken, Lekebergs kommun, Örebro län, Närke.
<i>Ekonomisk karta:</i>	10E3jNO
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99TM
<i>Koordinater:</i>	N 6566530, E 494570
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	GNSS Rover (Trimble Geo XR)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	21 digitala foton förvaras hos ATA. Digitalt dokumentationsmaterial förvaras hos KM. Inga planer eller profiler ritades.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd framkom vid utredningen.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Schaktbeskrivning	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anläggningar, fynd	Underlag
1	Matjord över håll. Mycket rötter från närliggande fruktträd. Schaktet avbrutet pga. elledning skuren genom håll i NV-SO riktning.	2,5×3,7	0,25–0,30	9,25	Elledningsschakt	Kalkstenshäll med sprickor och lösa flata stenar som lossnat från hållen
2	Tunt lager matjord/grässväx över håll. Med rötter från närliggande stora lövträd och enstaka kantiga stenar, ca 0,10–0,50 m i diam.	2,5×5	0,10–0,25	12,5	–	Kalkstenshäll med enstaka lösa stenar som lossnat från hållen. Jämn, flat ytan med sprickor i hållen i schaktets östra del.
3	Matjord över håll med rötter och kantiga och rundade stenar, ca 0,10–0,50 m i diam.	3×5	0,30	15	–	Flat jämn yta av kalkstenshäll/flata block från håll med sprickor
4	Matjord över håll med rötter och flata block och stenar, ca 0,10–0,70 m i diam	2,5×5	0,20–0,35	12,5	–	Jämn, flat håll av kalksten med enstaka sprickor
5	Matjord över håll med stenar, ca 0,10–0,50 m i diam	2,5×5	0,35–0,45	12,5	–	Kalkstenshäll med lösa stenar.
6	Matjord över håll, i V delen stenkross och brun silt under matjord. Matjorden innehåller mycket rötter från närliggande stora lövträd, rikligt med stenar och block, samt en modern skärva brunglaserad keramik.	2,5×5	0,40–0,50	13,75	–	Kalkstenshäll i schaktets Ö del, större lösa block i V
7	Matjord över håll med kantiga och rundade stenar, ca 0,10–0,40 m i diam.	2,5×5	0,30–0,40	16,20	–	Flat kalkstenshäll i schaktets N del, större lösa block i S delen. I centrala delen krossad kalksten. Sluttar svagt åt S
8	Tunt lager matjord/grässväx över håll. Med enstaka stenar, ca 0,10–0,40 m i diam	2,5×5	0,20	18	–	Flat kalkstenshäll, sluttar svagt åt S. Ca 0,80 m bred naturlig spricka i hållen som var fylld av krossad sten.
9	Matjord över håll med mycket rötter från buskvegetation och rikligt med rundade och kantiga stenar och block, ca 0,10 m- 0,50 m i diam	2,5×5	0,45	11,25	–	Jämn, flat håll av kalksten. I Schaktets N del ljusbrun grusig silt = undergrund.
10	Endast grässväx i N delen av schaktet, i centrala delen ljusbrun grusig silt under matjord. I S delen matjord över håll. Mycket rötter pga. buskvegetation.. Schaktet sluttar svagt åt S. Kantiga stenar i matjorden: 0,10–0,50 m i diam	2,5×4,5	0,10–0,30	13,75	–	Kalkstenshäll i N delen, ränna i hållen i schaktets mitt, lösa block/häll i S delen.
11	Tunt lager matjord över håll med mycket rötter och främst flata stenar, ca 0,10–0,50 m i diam	2,5×5,5	0,20–0,35	12,5	–	Kalkstenshäll med lösa flata block, krossad sten i S delen av schaktet. Ojämn håll som sluttar svagt åt S.
12	Tunt lager matjord över håll, ngt djupare i N. Mycket rötter pga. buskvegetation. Rundade stenar i matjorden: 0,10–0,50 m i diam	2,5×5	0,10–0,254	12,5	–	Jämn, flat kalkstenshäll med enstaka sprickor.
13	Matjord över håll i N delen av schaktet, i S delen stenkross. I S delen av schaktet fanns i matjorden fanns stenar samt tegel och skräp som härrör från en modern soppgröp som grävts ner i stenkrosset. Schaktet vad djupare i S vid slutningen.	2,5×5	0,40–0,70	12	Soppgröp	Kalkstenshäll i N och stenkross i S delen av schaktet, sluttar i S delen åt SV.